

Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

CENTAR ZA DEMOKRACIJU I LJUDSKA PRAVA

SMJERNICE ZA MEDIJSKO IZVJEŠTAVANJE O LICIMA SA INVALIDITETOM U CRNOJ GORI

Podgorica, avgust 2020.godine

Izdavač:
Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM
(www.cedem.me)

Za izdavača:
Milena Bešić

Autorka:
Ana Raičević

Grafički dizajn i štampa
Marko Mihailović, M Studio doo, Podgorica

Tiraž:
50 primjeraka

Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

„Smjernice za medijsko izvještavanje o licima sa invaliditetom u Crnoj Gori” predstavlja dio projekta „Multisektorskim pristupom za zaštitu prava i osnovnih sloboda lica sa invaliditetom” koji sprovodi CEDEM uz podršku Ministarstva za ljudska i manjinska prava i predstavlja isključivu odgovornost CEDEM-a i ne odražava nužno stavove Ministarstva za ljudska i manjinska prava.

Sadržaj

PREGOVOR	1
I Uvod	3
II Zakonski okvir u oblasti zaštite lica sa invaliditetom sa fokusom na medijsko izvještavanje o licima sa invaliditetom.....	5
a) Međunarodni pravni okvir - UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom	5
b) Nacionalni pravni okvir.....	6
III Promovisanje modela pristupa zasnovanog na poštovanju ljudskih prava u medijskom izvještavanju o osobama sa invaliditetom.....	12
IV Uloga medija/novinara u promovisanju i zaštiti integriteta i dostojanstva lica sa invaliditetom	18
a) Primjeri dobre domaće i međunarodne prakse – medijsko izvještavanje o osobama sa invaliditetom i njihova zastupljenost u medijima	19
V Preporuke i smjernice za medije/novinare za objektivno i nepristrasno medijsko izvještavanje o osobama sa invaliditetom.....	22
VI Zaključak	26
Bibliografija.....	27

PREDGOVOR

Pred Vama se nalazi predlog praktične politike *Smjernice za medijsko izvještavanje o licima sa invaliditetom u Crnoj Gori* koje imaju za cilj da daju odgovor na pitanja na koji način se tretiraju prava lica sa invaliditetom u Crnoj Gori u medijima, te u kom obimu i na koji način mediji mogu da pomognu u podizanju vidljivosti i povećanju svijesti stanovništva o osobama sa invaliditetom, njihovim pravima i standardima u oblasti zaštite integriteta i dostajanstva ovih lica.

Medijsko izvještavanje igra ključnu ulogu u promociji pozitivnih zakonskih i strateških rješenja, te politika i programa namijenjenih licima sa invaliditetom. S druge strane, mediji u velikoj mjeri mogu doprinijeti smanjenju stigmatizacije i diskriminacije osoba sa invaliditetom, kao i prevazilaženju predrasuda i stereotipa kroz prikazivanje uspješnih primera lica sa invaliditetom koje žive, rade, obrazuju se i ravnopravno učestvuju u svim aspektima društvenog i političkog života doprinoseći razvoju zajednice.

U ovoj publikaciji predstavljena je i kratka analiza domaćeg i međunarodnog zakonodavnog okvira sa fokusom na najznačajnija zakonska rješenja u oblasti medija i informisanja kada je u pitanju izvještavanje o osobama sa invaliditetom koje mora biti zasnovano na principima nediskriminacije i poštovanja ljudskih prava.

Cilj ove publikacije je da se, kroz pregled najvažnijih nacionalnih, ali i međunarodnih garancija u ovoj oblasti, sa posebnim osvrtom na primjenu UN Konvencije o pravima lica sa invaliditetom, ukaže na neophodnost transformacije svijesti društva uz snažno medijsko promovisanje modela zasnovanog na poštovanju i ostvarivanju ljudskih prava osoba sa invaliditetom kako bi se osigurala jednakost i pravda za sve. Pristup zasnovan na ljudskim pravima ima za cilj osnaživanje osoba s invaliditetom i osiguravanje njihovog aktivnog sudjelovanja u društvenom, ekonomskom, političkom i kulturnom životu zajednice.

Poseban akcenat je stavljen na preporuke/smjernice za medije i zaposlene u medijima koji treba da budu nosioci, a ne posrednici u kampanji podizanja i transformacije svijesti u pogledu rušenja predrasuda i stereotipa o osobama sa invaliditetom.

Autori

I Uvod

Brojne su prepreke i izazovi koje dovode do toga da osobe sa invaliditetom ne ostvaruju i uživaju svoja prava na dostojanstven način. **Modeli pristupa invaliditetu** je jedna od ključnih tema za razumijevanje pojma invaliditeta i **adekvatnog pristupa zanosvanog na poštovanju ljudskih prava** u oblasti **izvještavanja o osobama s invaliditetom, sa fokusom na medijsko izvještavanje**. Prema dostupnim sociološkim istraživanjima¹ čak **52,9% osoba sa invaliditetom smatra da su najugroženija** i najmarginalizovanija grupa, 44,3% da je osobama sa invaliditetom garantovano manje prava nego ostalim građanima, dok **89,2% smatra da osobe s invaliditetom u praksi imaju (mogu ostvariti) manje prava nego ostali građani**.

*Istraživanje o sprovođenju Strategije za zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju jednakosti 2017-2021 god.*² pokazalo je da oko **73% ispitanika** smatra da su barijere sa kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom u **medijima i u radu sa medijima** prisutne u određenoj mjeri. Na pitanje da ocijene **zastupljenost barijera/prepreka** sa kojima se suočavaju osobe s invaliditetom, ukoliko postoje **u medijima i u radu s medijima**, 34% osoba sa invaliditetom smatra da su barijere prisutne u većoj, dok njih 39% smatra da su prisutne u manjoj mjeri. **Svega 6% osoba sa invaliditetom smatra da barijere u medijima i u radu sa medijima ne postoje**.

Način na koji se osobe sa invaliditetom i koliko često pojavljuju u medijima ima ogroman uticaj na to kako ih društvo posmatra i kako se prema istima ophodi. Iako postoje neki medijski programi specifični za invaliditet, poput televizijskih dokumentarnih filmova, osobe s invaliditetom **rijetko se pojavljuju u glavnim ulogama, kao kreatori medijskog sadržaja. Uključivanje osoba sa invaliditetom u redovne emisije na televiziji i radiju**, ali i kroz druge medijske sadržaje, pomaže u pružanju fer i uravnoteženog predstavljanja osoba sa invaliditetom u medijima, i doprinosi razbijanju predrasuda i stereotipa za prihvatanje i bolje razumijevanje ove populacije.

1 Istraživanje je sproveo Savez slijepih Crne Gore kroz projekat *Pravna podrška kroz savjetovalište za OSI*, od 25.09.2019. godine. Cilj istraživanja je bio da se dobiju iskreni odgovori i iskustva, mišljenja i stavovi osoba s invaliditetom. U istraživanju je učestvovala 71 osoba.

2 Ovo istraživanje sproveo je Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore kroz projekat *Umrežavanjem do boljeg rada* u okviru kojeg je formirana prva i jedina nacionalna organizacija osoba s invaliditetom – Mreža organizacija osoba s invaliditetom Crne Gore. Istraživanje je sprovedeno s ciljem ispitivanja percepcije i iskustava diskriminacije osoba s invaliditetom među osobama s invaliditetom i članovima njihovih porodica na uzorku od 83 ispitanika. Upitnik sličnog sadržaja sproveden je i s predstavnikom 21 organizacije OSI s teritorije Crne Gore, kao i fokus grupa s 53 osobe s invaliditetom i predstavnika/ce organizacija OSI. <http://umhcg.com/wp-content/uploads/2020/01/7-X-19-UMHCG-istra%C5%BEivanje-sistematizacija-podataka-final.pdf>

Iako se za crnogorski zakonski okvir može reći da je u velikoj mjeri usklađen sa međunarodnim standardima kada je u pitanju zaštita osoba sa invaliditetom, **implementacija zakonskih rješenja kao i mjera definisanih strategijama i akcionim planovima je veoma spora i neefikasna.**

Ove Smjernice imaju za cilj obezbjeđivanje **praktičnih preporuka medijima i novinarima** kako promovisati pozitivne, inkluzivne slike osoba s invaliditetom i **podsticati i razvijati principe nediskriminacije i jednakih mogućnosti za osobe sa invaliditetom u javnom i društvenom životu.** Namijenjen je osobama koje rade kao urednici, novinari, televizijskim kućama, producentima i voditeljima. Takođe, smjernice mogu biti korisne i za osobe koji rade kao **urednici internet portala i voditelji/administratori sadržaja koji se objavljuju putem društvenih i interaktivnih medijskih platformi.**

II Zakonski okvir u oblasti zaštite lica sa invaliditetom sa fokusom na medijsko izvještavanje o licima sa invaliditetom

a) Međunarodni pravni okvir - UN Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom

Crna Gora je uložila značajne napore da uskladi svoj pravni sistem sa međunarodnim standardima u oblastima koje se tiču zaštite ljudskih prava lica sa invaliditetom, definisanim međunarodnim ugovorima kojima je pristupila. Posebno ćemo se osvrnuti na **Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom i njen Opcioni protokol koje je Crna Gora ratifikovala 2009. godine** i na taj način se obavezala da promovise, štiti i osigura puno i ravnopravno uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane svih osoba sa invaliditetom i da promovise poštovanje njihovog urođenog dostojanstva.

Nakon razmatranja **Inicijalnog izvještaja o sprovođenju UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom** koji je država Crna Gora pripremila 2013. godine i podnijela na razmatranje UN Komitetu za prava osoba sa invaliditetom, **UN Komitet je 2017. godine usvojio Zaključna razmatranja o Inicijalnom izvještaju**. U Zaključnim razmatranjima se, između ostalog, navodi da Komitet izražava zabrinutost:

- zbog izuzetno malog napretka u **potpunom usklađivanju domaće legislative sa Konvencijom** i zamjene aktuelnog medicinskog modela pristupa invaliditetu pristupom zasnovanom na ljudskim pravima,
- zbog nedostatka **dovoljno programa i treninga za službenike javnih i privatnih medija** o pristupu invaliditetu zasnovanu na ljudskim pravima. U svojim Zaključnim razmatranjima državi potpisnici se preporučuje da opredijeli sve neophodne ljudske, tehničke i finansijske resurse da bi obezbijedila trening za javne i privatne medije o Konvenciji, **s posebnim osvrtom na pristup invaliditetu zasnovan na ljudskim pravima i osnažila prikazivanje pozitivne slike o osobama s invaliditetom, njihovim pravima i doprinosu društvu**, s ciljem eliminacije negativnih stereotipa i predrasuda o osobama s invaliditetom.
- zbog nedovoljne dostupnosti **javnih informacija i mas medija osobama s invaliditetom u pristupačnim i upotrebljivim formatima**, kao što je Brajevo pismo, interpretacija za osobe s oštećenjem vida i sluha,

znakovni jezik, lako razumljiv i jednostavan jezik, audio deskripcija, tekstualno praćenje informacije, titlovi i ostalo.

Komitet preporučuje državi potpisnici da **razvije i koristi pristupačne oblike komunikacije** u mas medijima i javnim informacijama i da izdvoji **adekvatna finansijska sredstva za njihov razvoj, promociju i upotrebu**. U vezi sa ovim, takođe se preporučuje državi potpisnici da obezbijedi **punopravno prepoznavanje znakovnog jezika crnogorske zajednice osoba s oštećenjem sluha i Brajevog pisma**.

Komitet je zabrinut i zbog **rastućeg isključivanja osoba s invaliditetom iz javnog života zbog povećanja broja osoba s invaliditetom kojima je ograničena poslovna sposobnost**. Komitet urgira da država potpisnica u potpunosti uskladi legislativu sa Konvencijom i zamijeni postojeće režime starateljstva i zamjenskog donošenja odluka **sistemom podržanog donošenja odluka koje u potpunosti poštuje autonomiju, integritet, dostojanstvo, želje i prioritete osobe** i da uspostavi transparentne i efektivne pravne ljekove za osobe kojima je oduzeta poslovna sposobnost.

Postignuti napredak nije dovoljan ni sa stanovišta ravnopravnog učešća u životu zajednice i *de facto* jednakosti, ni sa stanovišta usklađivanja zakonodavstva sa Konvencijom UN-a o pravima lica s invaliditetom. Crna Gora još nije usvojila **akcioni plan za sprovođenje preporuka Komiteta UN-a o pravima lica sa invaliditetom**.

b) Nacionalni pravni okvir

I pored činjenice da je zakonski okvir u oblasti zaštite lica sa invaliditetom sa fokusom na **medijsko izvještavanje, pristup medijima i određenim garancijama u pogledu promovisanja i kreiranja medijskih programskih sadržaja** namijenjenih licima sa invaliditetom relativno dobar, država pruža vrlo **malu finansijsku podršku za sprovođenje takvih programa**, a izostaju i obuke **koje bi obuhvatile i zaposlene u medijima sa ciljem profesionalnog medijskog izvještavanja o osobama sa invaliditetom na temelju poštovanja koncepta ljudskih prava**.

U 2015. godini usvojen je **Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom**³ koji je, uglavnom, usklađen sa Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom.

3 “Službeni list Crne Gore”, broj 35/2015

U cilju obezbjeđivanja pune implementacije Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, Skupština Crne Gore je donijela **Zaključak**, kojim je obavezala **Vladu Crne Gore da uradi analizu svih propisa** u oblastima koje definiše Konvencija Ujedinjenih Nacija o pravima osoba sa invaliditetom, između ostalog, **i u oblasti informacija i elektronskih komunikacija**.

Na temelju donijetog Zaključka, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je formiralo ekspertski tim, u čijem sastavu su bili uključeni predstavnici organa državne uprave, Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, predstavnici organizacija lica sa invaliditetom, uz prisustvo Misije OEBS-a i Delegacije UN. Predmet analize ekspertskeg tima je bila **analiza uklađenosti 56 propisa, koji je na temelju iste, definisao preporuke za usaglašavanje sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom**.⁴

Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom propisano je da organ državne uprave nadležan za poslove ljudskih i manjinskih prava ima obavezu da **podstiče medije da promovišu prava i zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom**. Istim Zakonom se propisuje da se **nesprovođenje propisa, odnosno nepreduzimanje posebnih mjera** koji se odnose na traženje, primanje i širenje informacija namijenjenih javnosti, kao i dostupnost informacija na internetu i u drugim medijima, u pristupačnoj formi licima sa invaliditetom, u skladu sa propisima iz oblasti informisanja i elektronskih komunikacija, **smatra diskriminacijom po osnovu invaliditeta**. Takođe, Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom propisana je i **zabrana sprovođenja kampanja ili korišćenje terminologije koja širi, podstiče i pravda kršenje ljudskih prava i jednakosti** lica sa invaliditetom, kao i omalovažavanje tih lica.

*Analizom usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom, sa preporukama za harmonizaciju*⁵, između ostalog, utvrđeno je da je :

- 1) potrebno izmijeniti **relevantnu odredbu Zakona o medijima** na taj način što će se propisati **zabrana govora mržnje u odnosu na lica sa invaliditetom ili u odnosu na svako lice ili grupu koja se izdvaja od drugih na osnovu ličnog svojstva**. Postojećim zakonskim rješenjem

⁴ *Analiza položaja i zaštite od diskriminacije osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori*, Centar za demokratiju i ljudska prava, novembar 2017; https://www.cedem.me/images/jDownloads_new/Analiza_polozaja_i_zastite_od_diskriminacije_OSI.pdf

⁵ *Analiza usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom, sa preporukama za harmonizaciju*, septembar 2016; Ministarstvo za ljudska i manjinska prava; <http://www.mmp.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=252437&rType=2>

- osnov za zabranu diskriminacije i govora mržnje **neopravdano je sveden samo na pripadnost ili nepripadnost nekoj rasi, vjeri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredijeljenosti;**
- 2) potrebno izmijeniti odredbu člana 2 Zakona o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore na način što će se garancija jednakosti u pogledu prava na informisanje proširiti i na lica sa invaliditetom, odnosno svako lice ili grupu koja se izdvaja od drugih na osnovu ličnog svojstva, jer je **neopravdano ovu garanciju vezati samo za one koji su iste političke, vjerske, kulturne, rasne ili polne pripadnosti**, kako je to propisano postojećim zakonskim rješenjem;
 - 3) nepostojanje Zakona o upotrebi znakovnog jezika jedan od ključnih deficita pravnog sistema Crne Gore u obezbjeđivanju pristupa i razmjeni informacija za lica oštećenog sluha, te je potrebno bez odlaganja pristupiti izvršenju obaveze iz relevantne odredbe Konvencije i usvojiti ovaj zakonski tekst.

Novim Zakonom o medijima⁶ (član 36) napravljen je iskorak u pogledu propisivanja zabrane govora mržnje u odnosu na svako lice ili grupu koja se izdvaja od drugih na osnovu ličnog svojstva, s obzirom da je dosadašnjim zakonskim rješenjem lista osnova za diskriminaciju bila konačna i svedena na pripadnost ili nepripadnost nekoj rasi, vjeri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredijeljenosti, te je bilo propisano da je **zabranjeno objavljivanje informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija**, mržnja ili nasilje protiv osoba ili grupe osoba zbog gorenavedenih osnova za diskriminaciju.⁷

Članom 36 novog Zakona o medijima se propisuje da je **zabranjeno objavljivanje informacija u medijima** kojima se izražavaju ideje, tvrdnje i mišljenja koja izazivaju, šire, podstiču ili pravdaju **diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva**, političkog, vjerskog i drugog uvjerenja, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjinskog naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Članom 17 istog Zakona propisuje se da država iz budžeta Crne Gore **finansira projekte u oblasti informisanja, obezbjeđivanjem finansijskih sredstava za pružanje javnih usluga** preko Fonda za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija. **Sredstva iz Fonda koriste se za podsticanje medijskog pluralizma, a posebno za proizvodnju i objavljivanje sadržaja koji su značajni, između**

6 "Službeni list Crne Gore, broj 82/2020" od 06.08.2020.

7 Zakon o medijima ("Službeni list Crne Gore", br. 46/2010, 73/2010, 40/2011), član 23, stav

ostalog, i za **društvenu integraciju ranjivih kategorija društva (lica sa invaliditetom, nezaposlena lica, lica treće životne dobi, samohrani roditelji, žrtve porodičnog nasilja i drugi);**

Zakonom o medijima se, u članu 41, propisuje da nadležni **sud može, na predlog državnog tužioca, ograničiti dalje širenje medijskog sadržaja koje predstavlja direktno i namjerno podsticanje na činjenje krivičnih djela** definisanih u Krivičnom zakoniku Crne Gore u oblasti nasilja ili mržnje prema grupi ili članu grupe koja je određena na osnovu rase, boje kože, religije, porijekla, državne ili nacionalne pripadnosti ili **nekog drugog ličnog svojstva.**

Novim Zakonom o nacionalnom javnom emiteru Radio i televizija Crne Gore⁸ propisano je da djelatnost nacionalnog javnog emitera predstavlja **pružanje javnih audiovizuelnih usluga** kojima se zadovoljavaju: demokratske, socijalne, kulturne, obrazovne i druge potrebe od javnog interesa svih segmenata crnogorskog društva, obezbjeđuje ostvarivanje prava i interesa građana i drugih subjekata u oblasti informisanja, **bez obzira na njihovu političku, vjersku, kulturnu, rasnu ili polnu pripadnost.** Iako se jedna od preporuka *Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom* odnosila na izmjenu člana 2 *Zakona o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore⁹* na način što će se **garancija jednakosti u pogledu prava na informisanje proširiti i na lica sa invaliditetom, odnosno svako lice ili grupu koja se izdvaja od drugih na osnovu ličnog svojstva,** ta odredba je ostala nepromijenjena u novom Zakonu o nacionalnom javnom emiteru Radio i televizija Crne Gore. Članom 2 ovog Zakona obezbjeđuje se ostvarivanje prava i interesa građana i drugih subjekata u oblasti informisanja, bez obzira na njihovu političku, vjersku, kulturnu, rasnu ili polnu pripadnost. **Može se zaključiti da je lista osnova za diskriminaciju sadržanih u ovoj odredbi konačna, te samim tim neusaglašena sa odredbama krovnog Zakona o zabrani diskriminacije** koji propisuje zabranu direktne ili indirektno diskriminacije bez obzira na bilo koje lično svojstvo, uključujući i invaliditet, **kao i sa odredbama Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom kojim se propisuje zabrana diskriminacije lica sa invaliditetom po bilo kom osnovu kao i svaki oblik zabrane diskriminacije po osnovu invaliditeta.**

Članom 9 Zakona o nacionalnom javnom emiteru Radio i televizija Crne Gore propisano je da je RTCG dužna da, uz primjenu visokih standarda profesionalne etike i kvaliteta, bez bilo kojeg oblika diskriminacije, **proizvodi i emituje programske sadržaje,** koji, između ostalog:

8 "Službeni list Crne Gore" broj 80/2020

9 "Službeni list CG", br. 79/2008, 45/2012 i 43/2016

- 1) služe kao referentne tačke u pogledu jačanja zajedništva i društvenog integrisanja svih pojedinaca, grupa i zajednica;
- 2) su namijenjeni svim segmentima društva, posebno vodeći računa o djeci i omladini, pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, **licima sa invaliditetom, socijalno ugroženim i drugim specifičnim grupama**

Zakon o elektronskim medijima¹⁰, u članu 48, stav 2, propisuje da se **audiovizuelnim medijskim uslugama (AVM usluge) ne smije podsticati mržnja ili diskriminacija** po osnovu rase, etničke pripadnosti, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, starosne dobi, zdravstvenog stanja, **invaliditeta**, genetskog nasljeđa, rodnog identiteta ili polne orijentacije. Članom 74 istog Zakona je propisano da su javni emiteri dužni da pružaju javne usluge proizvodnje i emitovanja radijskih i/ili televizijskih programa sa informativnim, kulturnim, umjetničkim, obrazovnim, naučnim, dječjim, zabavnim, sportskim i drugim programskim sadržajima, kojima se obezbjeđuje **ostvarivanje prava i interesa građana i drugih subjekata u oblasti informisanja**. Javnom uslugom, u smislu ovog zakona, podrazumijeva se i **proizvodnja i emitovanje programa namijenjenih različitim segmentima društva, bez diskriminacije**, posebno vodeći računa o specifičnim društvenim grupama kao što su djeca i omladina, pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, **osobe sa invaliditetom**, socijalno i zdravstveno ugroženi i sl.

Javne usluge iz člana 74 ovog zakona, kao i visina sredstava i izvori za njihovo finansiranje, utvrđuju se **ugovorom između Vlade i nacionalnog javnog emitera**, odnosno **jedinice lokalne samouprave i lokalnog javnog emitera**. Pored programskih obaveza utvrđenih članom 74 ovog zakona, **Ugovorom se definišu programski sadržaji** namijenjeni, između ostalog i **informisanju lica oštećenog sluha i vida**.

Članom 76 Zakona o elektronskim medijima je propisano da se Budžetom Crne Gore, odnosno budžetom jedinice lokalne samouprave, obezbjeđuje **dio finansijskih sredstava za ostvarivanje Ustavom i zakonom zajemčenih prava građana** na informisanje, bez diskriminacije, po osnovu programskih sadržaja koji su značajni, između ostalog, i za **informisanje lica oštećenog sluha i vida**.

Zabranjene aktivnosti u vezi sa pružanjem komercijalnih audiovizuelnih komunikacija, shodno članu 85, predstavljaju, između ostalog, i **ugrožavanje**

¹⁰ "Sl. list CG", br. 46/2010, 40/2011 - dr. zakon, 53/2011, 6/2013, 55/2016 i 92/2017

ljudskog dostojanstva i promovisanje mržnje ili diskriminacije po osnovu pola, rase, nacionalne pripadnosti, vjere ili uvjerenja, **invalidnosti**, godina starosti ili seksualne orijentacije. Za **podsticanje medijskog pluralizma, produkcije komercijalnih televizijskih emitera i neprofitnih emitera** i očuvanja raznovrsnosti elektronskih medija u Crnoj Gori, obezbjeđuju se sredstva iz dijela prihoda od igara na sreću. Sredstva će se koristiti za podsticanje proizvodnje programskih sadržaja posebno značajnih za **promociju prevencije i sprječavanja svih vidova diskriminacije kao i podsticanje i promociju društvene integracije osoba sa invaliditetom.**

III Promovisanje modela pristupa zasnovanog na poštovanju ljudskih prava u medijskom izvještavanju o osobama sa invaliditetom

Komitet UN za prava osoba sa invaliditetom je sredinom avgusta 2017. godine razmatrao **Inicijalni izvještaj** o tome kako država Crna Gora primjenjuje Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom. Kako je već navedeno, Komitet je u svojim **Zaključnim razmatranjima** Inicijalnog izvještaja, između ostalog, izrazio zabrinutost **zbog izuzetno malog napretka u potpunom usklađivanju domaće legislativne sa Konvencijom i zamjene aktuelnog medicinskog modela pristupa invaliditetu pristupom zasnovanom na ljudskim pravima.**

Alternativni izvještaj o sprovođenju Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori¹¹ je podnijela **Neformalna koalicija organizacija osoba s invaliditetom Crne Gore** i isti sadrži sve ključne nalaze koji se odnose na zakonski okvir i javne politike, kao i situaciju u praksi, sa fokusom na pravne, administrativne, socijalne i fizičke barijere u ostvarivanju prava osoba sa invaliditetom.

U **Alternativnom izvještaju o sprovođenju Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori**, između ostalog, se navodi: “Iako je država definisala **obaveze medija da proizvode programe koji se odnose na osobe s invaliditetom**, ona pruža vrlo malu finansijsku podršku za sprovođenje takvih programa, u skladu sa konceptom ljudskih prava, a **nikada nije direktno programima edukacija obuhvatila i zaposlene u medijima**. U okviru redovnog obrazovnog sistema ne postoje programi edukacije o ljudskim pravima osoba s invaliditetom, pa tako djeca od najranijeg uzrasta nemaju priliku da uče o prihvatanju invaliditeta. Iako su osobe s invaliditetom i njihove organizacije skoro svakodnevno svjedoci da se u **medijima i od strane medija koriste omalovažavajući termini**, i termini koji izazivaju **sažaljenje prema osobama s invaliditetom ili govore o njihovoj “nesposobnosti”, ili herojstvu**, država prva nije nikada reagovala ili pokrenula neki postupak protiv nekog pojedinca ili pravnog lica. “

11 Inicijalni izvještaj Vlade Crne Gore o primjeni UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom pripremljen je u junu 2013. godine i podniet na razmatranje UN Komitetu za prava osoba sa invaliditetom. Organizacije koje zastupaju osobe s invaliditetom i njihovi predstavnici, nijesu učestvovali u pripremi Inicijalnog Izvještaja nezadovoljni brojem prestavnika OSI u radnoj grupi, već su pristupili izradi Alternativnog izvještaja 2017. godine

Novinari i ostali zaposleni u medijima nisu dovoljno obučeni za medijsko izvještavanje zanovano na pristupu poštovanja ljudskih prava osoba sa invaliditetom. Često se u medijima koriste omalovažavajući termini za osobe sa invaliditetom kao i termini koji izazivaju sažaljenje prema osobama s invaliditetom ili govore o njihovoj “nesposobnosti” ili “herojstvu”.

U Alternativnom izvještaju se, takođe, navodi da država ne koristi **jedinstvenu definiciju osoba s invaliditetom usklađenu s Konvencijom**, te da je zastupljena “diskriminacija u odnosu na vrstu oštećenja ili invaliditeta, stepen oštećenja, vrijeme i uzrok nastanka, godine starosti, svrhu za koju se utvrđuje invaliditet”. Dalje se navodi da je su “**u upotrebi mnogi neadekvatni, nepotpuni, a vrlo često i diskriminatorni termini** koji “označavaju” invaliditet (ometeni u razvoju, teškoće, posebne potrebe, smetnje i teškoće u razvoju, mentalni poremećaj, nemoćni, nesposobni za rasuđivanje, s poremećajima u razvoju, mentalno defektni, hendikepirani, invalidi...), a koji proizilaze iz **viševekovne, patrijarhalne kulture i društvenih vrijednosti “fizičke snage i sposobnosti”**. Različiti termini održavaju različite modele pristupa invaliditetu: medicinski, funkcionalni, model milosrđa, socijalni i **nerijetko ne održavaju model zasnovan na ljudskim pravima i principima ljudskih prava**. Nažalost, termini proizašli iz medicinskog modela su i dalje zastupljeni, **posebno u zakonima i podzakonskim aktima koji regulišu oblast socijalne zaštite i zdravstvene zaštite** u kojima se, uglavnom, nabrajaju dijagnoze na osnovu kojih neko može ostvariti određeno pravo.

Izraženoj diskriminaciji i omalovažavanju lica sa invaliditetom u medijima, kao i kreiranju pogrešne slike i percepcije javnosti o ovoj populaciji doprinosi **loša praksa crnogorskih institucija u pogledu primjene instituta oduzimanja poslovne sposobnosti**, čime se doprinosi uvriježenom mišljenju da osobe sa invaliditetom **nijesu sposobne za samostalan život i život u zajednici, a još manje da doprinose razvoju iste**. “Osobe kojima je oduzeta poslovna sposobnost **nemaju pravo glasa, nemaju pravo da sklope brak, zasnjuju porodicu i imaju djecu, nemaju pravo na rad i zaposlenje, a mogu biti podvrgnute naučnim ispitivanjima i medicinskom tretmanu bez saglasnosti**, prisilno smještene u institucijama. Komitet je upravo više puta postavio pitanja o prisilnoj hospitalizaciji, i sterilizaciji.”¹²

12 Intervju sa Marinom Vujačić, direktorkom UMHCG, <https://fosmedia.me/infos/drustvo/fos-intervju-sa-marinom-vujacic-drzava-je-pokazala-da-ne-razumije-prava-osi>

U Izvještaju o radu za 2019. godinu, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda iskazao je zabrinutost da, uprkos određenim zakonodavnim intervencijama kojima su **napravljeni određeni pomaci u približavanju principima sadržanim u Konvenciji UN-a o pravima lica sa invaliditetom, institut oduzimanja poslovne sposobnosti (zamjensko odlučivanje) nije zamijenjen odlučivanjem uz podršku**. Zaštitnik podsjeća da se institut oduzimanja poslovne sposobnosti može koristiti **samo u izuzetnim situacijama, a ne kao pretežno rješenje**, te da se u svakom pojedinačnom slučaju moraju propisati granice poslovne sposobnosti, uz pružanje podrške njenom ostvarivanju. Pitanje potpunog oduzimanja poslovne sposobnosti treba da se riješi bez daljeg odlaganja, u skladu sa Konvencijom UN-a i modelom odlučivanja uz podršku. Rad na **deinstitucionalizaciji i razvijanju usluga za život u zajednici**, kao i **prilagodavanju objekata i površina u javnoj upotrebi** mora se brže odvijati uz snažnu finansijsku i stručnu pomoć, kao i intenziviranje konsultacija sa osobama s invaliditetom i organizacijama koje ih zastupaju.

Institut oduzimanja poslovne sposobnosti licima sa invaliditetom (zamjensko odlučivanje) nije zamijenjen odlučivanjem uz podršku, u skladu sa UN Konvencijom o pravima lica sa invaliditetom, čime se doprinosi uvriježenom mišljenju da osobe sa invaliditetom nijesu sposobne za samostalan život i život u zajednici, a još manje da doprinose razvoju iste.

Kvalitativno istraživanje koje je sproveo CEDEM¹³ u 2017. godini sa ciljem identifikacije obrazaca i praksi diskriminacije osoba sa invaliditetom pokazalo je da, uprkos povećanju vidljivosti osoba sa invaliditetom, **ispitanici zauzimaju negativan stav kada su u pitanju pristup i način na koji mediji izvještavaju o osobama sa invaliditetom**. Naime, ispitanici, većinom, vide problem u načinu izvještavanja o osobama sa invaliditetom, i to:

- **senzacionalističkom pristupu koji karakteriše “put od milosrđa do herojstva“**. Često se stiče utisak da mediji izvještavaju o osobama sa invaliditetom samo onda kada je njima potrebno da popune svoj medijski prostor (prostor u novinama ili vrijeme na televiziji). Npr. kada je u pitanju liječenje djece u inostranstvu, kad se prikuplja novac putem sms poruka ili poziva, ako je osoba sa invaliditetom učinila

13 Položaj lica sa invaliditetom u Crnoj Gori: identifikacija praksi i obrazaca diskriminacije”, CEDEM u saradnji sa projektnim partnerom “Centar za antidiskriminaciju – EKVISTA, <http://www.cedem.me/publikacije/istrazivanja/ostala-istrazivanja>

nesto za sebe ili nekog drugog (npr. pomogla nekome ili završila školu ili fakultet) - u tim slučajevima se **ista prikazuje kao heroj, a njeno djelo kao herojski čin**, a ne kao njen doprinos u ostvarivanju osnovnih ljudskih prava;

- **nedostatak objektivnog i izbalansiranog izvještavanja;**
- nedovoljno izvještavanje o problemu u cjelini, jer se najčešće govori o pojedinačnim slučajevima.

S druge strane, ne smije se zanemariti a ni zapostaviti **doprinos medija**, odnosno njihova uloga i uticaj koji ostvaruju kada je u pitanju **podizanje svijesti javnosti ili vršenje medijskog pritiska na pojedine institucije (naročito na lokalnom nivou)** u oblasti ostvarivanja ljudskih prava, kao i mogućnost informisanja i povećanje stepena edukacije društva o osobama sa invaliditetom. Ispitanici su saglasni da **mediji ne prihvataju terminologiju** zasnovanu na pravima i principima UN Konvencije kada su u pitanju osobe sa invaliditetom. Jedna od učesnica CEDEM-ovog istraživanja navela je **da mediji često njene izjave ne prenose u izvornom obliku (umesto “OSI ili LSI” napišu “djeca sa posebnim potrebama”)**. Nažalost, činjenica je da se u zakonima kojima se reguliše oblast obrazovanja, još uvijek insistira na terminu “djeca sa posebnim obrazovnim potrebama, što je već samo po sebi **diskriminatorno i protivno UN Konveciji o pravima lica sa invaliditetom**.

Kampanje podizanja javne svijesti predstavljaju primjere dobre prakse rušenja stereotipa i predrasuda o licima sa invaliditetom i njihovim mogućnostima u crnogorskoj javnosti. Potrebno je da mediji ne budu posrednici u sprovođenju takvih kampanja, već nosioci kampanje, čime bi se isti podsticali na samostalan rad i redovno, objektivno i profesionalno izvještavanje o osobama sa invaliditetom.

Iako su rijetki, postoje i primjeri dobre prakse organizovanja medijskih kampanja podizanja javne svijesti o inkluziji osoba sa invaliditetom u proteklih par godina, inicirane od strane države. Crna Gora je prva zemlja na Balkanu koja je, u saradnji sa UNICEF-om, djeci sa oštećenjima sluha i govora obezbijedila Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom na Brajevom pismu, audio zapisu i gestovnom jeziku. Kampanju „**Govorimo o mogućnostima**” koja promovise **inkluziju djece sa invaliditetom u društvo, sproveli su Vlada Crne Gore, UNICEF i Delegacija Evropske Unije u Crnoj Gori**. Učešće djece i partnerstvo sa više od 100 domaćih i međunarodnih organizacija

uticalo je, u dobrom dijelu, na prevazilaženje prepreka i promjenu svijesti. Rezultati istraživanja o znanju, stavovima i ponašanju koje je sprovedeno u novembru 2011. godine na nacionalnom reprezentativnom uzorku od hiljadu domaćinstava, pokazalo je da je svaki drugi građanin naučio nešto novo u vezi sa djecom sa invaliditetom. **Svaki četvrti građanin promjenio je stav prema pomenutoj djeci, dok se procenat građana koji smatraju da su djeca sa invaliditetom jednako vrijedni članovi društva povećao za skoro 20% od početka kampanje u septembru 2010. godine.**¹⁴

*U Alternativnom izvještaju o realizaciji Akcionog plana za implementaciju Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom i promociju jednakosti 2017-2021. za 2017. i 2018. godinu*¹⁵ navodi se da Ministarstvo za ljudska i manjinska prava realizuje **medijsku kampanju koja ima za cilj podizanje svijesti javnosti u Crnoj Gori prema osobama sa invaliditetom**. U 2017. je realizovana kampanja, “Svi zajedno za jednakost”, koja je podrazumijevala štampanje i distribuciju flajera na Brajevom pismu. Konstatovano je da, uprkos činjenici da Ministarstvo za ljudska i manjinska prava realizuje medijsku kampanju koja ima za cilj podizanje svijesti javnosti u Crnoj Gori, posebno prema najranjivijim grupama u koje spadaju i lica sa invaliditetom, u **Izvještaju o realizaciji Akcionog plana za implementaciju Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom i promociju jednakosti 2017-2021. za 2017. i 2018. godinu se ne navode konkretne aktivnosti s medijima i načinu izvještavanja medija, već se medij koristi kao posrednik za realizaciju, ali ne i kao nosilac aktivnosti, kako je bilo predviđeno akcionim planovima**. Navedena mjera ne sadrži aktivnosti koje podrazumijevaju **edukacije zaposlenih u medijima, i podsticanje medija na samostalni rad, emisije i redovno izvještavanje o osobama sa invaliditetom, što je i zakonska obaveza**.

Iako je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava planiralo novu aktivnost u Akcionom planu za 2019. i 2020. godinu u okviru koje bi se **organizovao događaj o načinu informisanja o problemima lica sa invaliditetom u medijima**, nije definisana ciljna grupa navedene aktivnosti, niti uloga medija, kako se ocjenjuje u Alternativnom izvještaju.

Ministarstvo javne uprave je u saradnji sa Agencijom za elektronske medije Crne Gore u 2017. godini organizovalo radionicu s **ciljem informisanja profesionalnog kadra i druge zainteresovane javnosti** koje se bave **proiz-**

14 *Inicijalni izvještaj o primjeni Konvencije o pravima lica sa invaliditetom*, Vlada Crne Gore, decembar 2013.

15 *Alternativni izvještaj* pripremljen je u okviru projekta “Umrežavanjem do boljeg rada!”, koji su sproveli Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore i Centar za razvoj nevladinih organizacija, a uz finansijsku podršku Evropske unije, posredstvom Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava (EIDHR) i kofinansiranje Ministarstva javne uprave Crne Gore.

vodnjom i kreiranjem TV/video sadržaja, pružaocima medijskih usluga na WEB portalima o mogućnostima pružanja usluga dostupnih osobama sa invaliditetom, kao i o tehnologijama koje omogućavaju osobama sa invaliditetom veću dostupnost i jednak pristup njihovim sadržajima.

Svakako, **nedostaju obuke** kojima bi se u većoj mjeri obuhvatili zaposleni u medijima, sa ciljem podsticanja **medija na samostalan rad i redovno medijsko izvještavanje o osobama sa invaliditetom**.

IV Uloga medija/novinara u promovisanju i zaštiti integriteta i dostojanstva lica sa invaliditetom

Mediji i novinari mogu pomoći boljem razumijevanju osoba s invaliditetom, a posebno u pogledu **prevazilaženja prepreka** s kojima se susreću u oblasti zaštite zdravlja, obrazovanja, zaposlenja i rada kao i pristupa fizičkom okruženju. **Osobe s invaliditetom mogu i žele aktivno doprinositi i sudjelovati u svojoj zajednici i društvu**, a njihovo puno učešće zavisi od stepena i brzine uklanjanja ovih barijera.

Prvi korak u ovom pravcu započinje **kreiranjem pozitivnog medijskog izvještavanja** i prikazivanje osobe sa invaliditetom kao **sposobnih i nezavisnih pojedinaca** koji doprinose promjenama u svim sferama društvenog života. Da bi se pristupilo kreiranju medijskog sadržaja u kojem će **osobe sa invaliditetom biti zastupljene/prikazane kao aktivni i ravnopravni članovi društvene zajednice**, neophodno je da se svaki novinar/urednik/voditelj/kreator medijskog sadržaja **rukovodi smjernicama korisnim za savjesno medijsko izvještavanje** o osobama sa invaliditetom:

1. Novinari igraju važnu ulogu u **promociji gore opisanih pozitivnih zakonskih rješenja, te politika i programa** namijenjenih osobama sa invaliditetom. Na taj način mediji pomažu u **podizanju vidljivosti i povećanju svijesti** stanovništva o osobama sa invaliditetom, njihovim **pravima i standardima u oblasti zaštite integriteta i dostojanstva** ovih lica.
2. Koliko su **stigma i diskriminacija osoba s invaliditetom** prisutni u svakodnevnom izvještavanju u medijima? Da li u svoje priče novinari **uključuju osobe sa invaliditetom**? Predstavljanje “priča i primjera” osoba sa invaliditetom koji učestvuju **u svim aspektima života** u kući, u okviru porodice, na poslu, u kupovini, u školi, na fakultetu, druženju sa prijateljima itd. može pomoći u prevazilaženju barijera i promociji njihove inkluzije. Koliko često novinari predstavljaju **uspješne pojedince sa invaliditetom na poslu, kao pružaoce usluga ili kao izvore informacija** o raznim temama koje se tiču društva?
3. Da li je **adekvatan zakonski okvir koji je usmjeren** ka ohrabriranju osoba sa invaliditetom i **promovisanju samostalnog života i pristupačnog okruženja za ova lica**? Novinarske priče koje prikazuju **primjere barijera prisutnih u fizičkom okruženju ili dobre prakse u pogledu**

pristupačnosti površina i objekata za osobe sa invaliditetom, ključne su za **promociju nediskriminacije i uvažavanja i poštovanja jednakih prava za sve članove društva.**

4. Kakve su mogućnosti lokalne zajednice da **stručne obuke i obuke na radu kod poslodavca budu organizovane po principu inkluzivnosti** na kojima mogu zajedno da učestvuju osobe sa i bez invaliditeta? Postoje li **dobri primjeri preduzeća/poslodavaca koji su izvršili razumno prilagođavanje radnih mjesta** i uključili osobe sa invaliditetom u **stvaranje uslova za inkluzivno radno mjesto**? Potrebno je razmotriti primjere u kojima osobama sa invaliditetom **nedostaje pristup osnovnim uslugama**, uzimajući u obzir faktore kao što su njihova **frustracija i razočaranje sa kojima se nezaobilazno susreću dok traže posao.**
5. Potrebno je promovisati primjere **žena s invaliditetom koje se zalažu za svoja prava** na rad, obrazovanje, pristup zdravstvenim uslugama, objektima, socijalnoj zaštiti. **Žene sa invaliditetom su često izložene dvostrukoj i višestrukoj diskriminaciji** zasnovanoj na rodnom identitetu i invalidnosti, te je od velikog značaja da **primjeri žena sa invaliditetom koje se obrazuju, rade ili traže zaposlenje budu što zastupljenije u medijima.**

Izveštavanje o osobama sa invaliditetom u medijima mora da bude zasnovano na pristupu poštovanja ljudskih prava, čime se akcent stavlja na osobu/pojedinca i njene mogućnosti, a ne na invaliditet. Kreiranjem pozitivnog medijskog izvještavanja i prikazivanje osoba sa invaliditetom kao sposobnih i nezavisnih pojedinaca koji doprinose promjenama u svim sferama društvenog života ključno je za promjenu svijesti i rušenje stereotipa o osobama sa invaliditetom.

a) Primjeri dobre domaće i međunarodne prakse – medijsko izvještavanje o osobama sa invaliditetom i njihova zastupljenost u medijima

Crna Gora: Kulturni centar "Homer" u saradnji sa Radio televizijom Crne Gore

Tromjesečnu obuku na Radiju Homer i na Radiju Crne Gore u 2019. godini završilo je šest osoba sa invaliditetom (OSI), od kojih je njih četvoro kroz osmomjesečni radni angažman **steklo znanja i iskustva iz oblasti novinarstva,**

realizacije i organizovanja programa. To je saopšteno na konferenciji Kulturnog centra (KC) Homer koji je u partnerstvu sa Radio televizijom Crne Gore (RTCG) realizovao projekat „**Medijska struka – pravi okvir za dobar posao**“, uz podršku Zavoda za zapošljavanje Crne Gore. Cilj tih projekata bio je da se **mladim, nezaposlenim osobama oštećenog vida omoguće posebni programi za obučavanje za rad na računaru, prilagođeni časovi radijskog novinarstva**, kao i sticanje radnih vještina, sposobnosti i samopouzdanja kako bi postali konkurentnija radna snaga sa većim šansama na tržištu rada, posebno u dijelu poslodavaca iz medijskog sektora.

Etiopija: Volonterski aktivizam osobe oštećenog vida

Yetnebersh Nigussie, osoba sa invaliditetom, izvršna je direktorica **Centra za invaliditet i razvoj (ECDD) u Addis Abebi, Etiopija**. Aktivna u više od 20 volonterskih grupa posvećenih pitanjima osoba sa invaliditetom, naročito obrazovanja djece/djevojčica i mladih, takođe predsjedava **Etiopskim nacionalnim udruženjem krila slijepih žena**. „Postoji izražena diskriminacija prema osobama sa invaliditetom. Pomaganje drugima da se samostalno izdržavaju je veliki pomak naprijed. Trebalo bi **iskoristiti sposobnost ljudi, a ne njihovu invalidnost čineći im dobročinstvo**“.

U Etiopiji je sve više medija koji posvećuju prostor pitanjima invaliditeta. Program poput **“Dimtsachin” (Naš glas)** predstavlja jednosatnu sedmičnu emisiju koja se prenosi na radiju Fana FM 98.1 u Adis Abebi, i pravi je primjer dobre prakse u oblasti kvalitetnog izvještavanja o OSI. **Run by Gedle** predstavlja program u okviru kojeg **mlada novinarka sa oštećenjem vida**, radi na podizanju **svijesti o invaliditetu i promovisanju interaktivne rasprave na temu inkluzivnog razvoja**.

Peking, Kina: One plus one program

Skoro 85 miliona žena i muškaraca u Kini ima neki oblik invaliditeta (www.cdpcf.org.cn). U Pekingu, Centar za kulturni razvoj „One Plus One“ predstavlja **medijsku operaciju koju u potpunosti vode novinari s invaliditetom**. Nihov radio program pruža osobama s invaliditetom informacije o raznim temama, uključujući zakonska prava, novu pomoćnu tehnologiju razvijenu za osobe sa invaliditetom i o tome kako poboljšati životne vještine. Njihove radio emisije su rasprostranjene i slušane širom

Kine. *One Plus One* takođe radi **na javnom zagovaranju i praćenju stanja u oblasti prava osoba sa invaliditeom** a organizacija je podnijela jedan od dva alternativna izvještaja Komitetu Ujedinjenih nacija za prava osoba s invaliditetom za 2012. godinu.

Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske: Mreža kulturne raznolikosti

Mreža kulturne raznolikosti osnovana je 2000. godine kao zajednička koalicija **svih glavnih radiodifuznih organizacija u Velikoj Britaniji** kako bi promijenili lice televizije i radili na ravnopravnoj zastupljenosti **svih etničkih grupa u medijima, i pred kamerama, i iza kamera**. Do 2011. godine Mreža kulturne raznolikosti i Mreža radiodifuzne mreže i kreativne industrije za invaliditet (BCIDN) formalno su se spojili u **Mrežu kreativne raznolikosti (CDN)** sa djelokrugom koji se proteže na druge aspekte različitosti, **uključujući invalidnost, seksualnost, polni identitet i starost**. Među sadašnjim članovima CDN-a je British Broadcasting Corporation (BBC). U 2014. godini BBC je najavila novu strategiju za osobe sa invaliditetom koja se bavi pitanjima **zastupljenosti osoba sa invaliditetom u medijima**. U okviru plana, uvedene mjere uključuju: **čtetvostrukom reprezentaciju invalida u medijima; pan-BBC Disability Executive da se bori za talente i projekte s invaliditetom; razvijanje postojećih shema BBC-ja za zapošljavanje i osoba sa invaliditetom sa ciljem stvaranja još većih mogućnostida OSI rade za BBC**.

V Preporuke i smjernice za medije/novinare za objektivno i nepristrasno medijsko izvještavanje o osobama sa invaliditetom

Mediji kao i zaposleni u medijima treba da budu nosioci ključne društvene transformacije u pogledu razvijanja **modela/pristupa zasnovanog na poštovanju ljudskih prava osoba sa invaliditetom i eliminisanja tradicionalnog medicinskog/funkcionalnog modela** koji počiva na lišenju ili ograničavanju poslovne sposobnosti lica sa invaliditetom.

Neophodno je da država uloži dodatne napore sa ciljem organizovanja treninga/ radionica za javne i privatne medije o Konvenciji, **s posebnim osvrtom na pristup invaliditetu zasnovan na ljudskim pravima kako bi se osnažilo prikazivanje pozitivne slike o osobama s invaliditetom, njihovim pravima i doprinosu društvu**, s ciljem eliminacije negativnih stereotipa i predrasuda o ovoj populaciji.

Svakako, da bi se osigurala dostupnost **javnih informacija i mas medija osobama s invaliditetom, te olakšalo njihovo uključivanje u kreiranje različitih medijskih sadržaja, država mora da uloži posebne napore u pogledu obezbjeđivanja informacija u pristupačnim i upotrebljivim formatima**, kao što je Brajevo pismo, interpretacija za osobe s oštećenjem vida i sluha, znakovni jezik, lako razumljiv i jednostavan jezik, audio deskripcija, tekstualno praćenje informacije, titlovi i ostalo. Neophodno je obezbijediti i **punopravno prepoznavanje znakovnog jezika crnogorske zajednice osoba s oštećenjem sluha i Brajevog pisma**.

Potrebno je osigurati da se zakonske garancije u pogledu promovisanja i kreiranja medijskih programskih sadržaja namijenjenih licima sa invaliditetom ostvaruju u praksi, te da država poveća iznos finansijske podrške za sprovođenje takvih programa.

Prilikom izvještavanja o osobama sa invaliditetom, mediji/novinari/urednici/voditelji kao i ostali koji se bave kreiranjem medijskih sadržaja treba da se **rukovode osnovnim principima/standardima zasnovanim na poštovanju i uvažavanju integriteta i dostojanstva ličnosti koji podrazumijevaju sljedeće:**

- **Podržati pristup zasnovan na ljudskim pravima**

Međunarodni propisi, uključujući UN Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom, promovišu model zasnovan na poštovanju i ostvarivanju ljudskih prava osoba sa invaliditetom koji prepoznaje potrebu za transformacijom unutar društva da bi se osigurala jednakost i pravda za sve. Pristup zasnovan na ljudskim pravima ima za cilj osnaživanje osoba s invaliditetom i osiguravanje njihovog aktivnog sudjelovanja u društvenom, ekonomskom, političkom i kulturnom životu. Crnogorski zakonodavni okvir još uvijek nije usklađen sa Konvencijom UN-a o pravima osoba sa invaliditetom po pitanju primjene pristupa/modela zasnovanog na ljudskim pravima; jedan od najvećih problema jeste primjena funkcionalnog, medicinskog modela koji podrazumijeva gotovo automatsko lišenje poslovne sposobnosti osoba sa invaliditetom, koje je po pravilu potpuno i trajno. Neophodno je da mediji u svojim izvještajima šalju snažnu poruku da osobe sa invaliditetom mogu u potpunosti učestvovati u svim sferama života svojih zajednica ukoliko u praksi ostvaruju osnovne elemente Konvencije - autonomiju, inkluziju, izbor, učešće i jednakost.

- **Fokusirati se na osobu/ličnost, a ne na njenu invalidnost**

Prilikom izvještavanja, novinari treba da budu usmjereni na pojedinca i njegova ljudska prava, a ne na njegova/njena posebna funkcionalna ili fizička ograničenja. Neophodno je koristiti termine koji nisu uvredljivi i koji ni na koji način ne omalovažavaju ličnost osobe sa invaliditetom. Na primjer, koristiti termin “osoba s invaliditetom” umjesto “invalid”, “osoba malog rasta” umjesto “patuljak” (vidi tabelu sa primjerima pozitivnih i negativnih termina/efekata).

- **Naglašavati sposobnosti i mogućnosti, a ne invaliditet i ograničenja**

Potrebno je izbjegavati riječi sažaljenja, izbjegavati tužnu muziku ili melodramatične uvode kada se izvještava o invalidnosti. Osobe sa invaliditetom nijesu invalidi!

- **Predstavljati osobe s invaliditetom kao aktivne članove društvene zajednice**

Mediji treba da ulože napore da osobe sa invaliditetom predstavljaju kao aktivne članove društva koje doprinose njegovom razvoju i napretku, a ne kao pasivne i zavisne od drugih, što pomaže u razbijanju barijera i predrasuda i poštovanju dostojanstva i integriteta osoba s invaliditetom. Uključivanje osoba sa invaliditetom u redovne emisije na televiziji i radiju, ali i kroz druge medijske sadržaje, pomaže u pružanju fer i uravnoteženog predstavljanja osoba

sa invaliditetom u medijima, i doprinosi razbijanju stereotipa za prihvatanje i bolje razumijevanje ove populacije.

- **Omogućiti osobama s invaliditetom da govore sami za sebe**

Iskustva osoba sa invaliditetom ali i brojna istraživanja pokazuju da javnost **ruši predrasude i više vjeruje u sposobnosti i mogućnosti osoba s invaliditetom kada te osobe sa samopouzdanjem i autoritetom govore o određenim situacijama**, svojim problemima i načinima prevazilaženja i rješavanja tih problema u zajednici.

- **Izbjegavati prenaplašenost “herojstva” osoba sa invaliditetom u medijima**

Iako se javnost divi „superherojima“ i pričama u kojima se osobe s invaliditetom predstavljaju kao superzvijezde, takva percepcija stvara nerealna očekivanja da bi svi ljudi s invaliditetom morali da dostignu taj nivo, što u krajnjem opet vodi ka stigmatizaciji, razočarenjima i diskriminaciji osoba sa invaliditetom.

Riječi korištene za opisivanje osobe sa invaliditetom ili određene situacije u kojoj se osobe sa invaliditetom nalaze, mogu **imati pozitivan ili negativan efekat, kako na same osobe sa invaliditetom, tako i na širu populaciju**. Prilikom opisivanja osobe sa invaliditetom, odnosno, izvještavanja o osobi sa invaliditetom u medijima, **treba izbjegavati riječi/terme sažaljenja koje uz to imaju diskriminatorni karakter**.

Pozitivan efekat	Negativan (diskriminatorni) efekat
Osoba koja ima cerebralnu paralizu; Osoba sa multiple sklerozom	Bolesti multiple skleroze; osobe koje pate, boluju od cerebralne paralize (Patnja nije sinonim za invaliditet!)
Osoba rođena s invaliditetom, Osoba sa invaliditetom od rođenja	Urođene mane, deformitet
Osoba koja je slijepa, Osoba sa oštećenjem vida	Slijepac, slabovida osoba
Osoba koja koristi invalidska kolica, korisnik invalidskih kolica	Hendikepiran, prikovan za invalidska kolica
Osoba sa poteškoćama u mentalnom zdravlju/razvoju, Osoba koja ima šizofreniju itd.	Ludi, dementni, psihotični, šizofreni, devijantni

Osoba sa tjelesnim invaliditetom, Osoba slabe/slabije pokretljivosti, Osoba koja hoda uz pomoć štaka, Osoba koja koristi bijeli štap	Osakaćen / a
Osoba sa oštećenim sluhom	Gluva, gluha osoba
Osoba malog rasta	Patuljak
Sjedišta, parking, toalet pristupačni za osobe sa invaliditetom	Sjedišta za hendikepirane, parking za hendikepirane, toalet za hendikepirane
Osoba sa intelektualnim teškoćama, Osobe sa poteškoćama u učenju	Mentalno zaostali, idiot, imbecil
Osoba sa Dauovim sindromom	Mongoloid, patuljak

VI Zaključak

Od obnove nezavisnosti 2006. godine, Crna Gora je uložila značajne napore da uskladi svoj **pravni sistem sa međunarodnim standardima u oblasti zaštite ljudskih prava osoba sa invaliditetom**. Iako je određen napredak ostvaren i konstatovan u relevantnim izvještajima međunarodnih organizacija, još uvijek postoje ozbiljni nedostaci kada je riječ o ostvarivanju prava i sloboda osoba sa invaliditetom. Neophodno je da država kontinuirano **ulaže napore u pogledu jačanja kapaciteta medija kada je u pitanju izveštavanje o licima sa invaliditetom** i razbijanje predrasuda i stereotipa zbog kojih su osobe sa invaliditetom konstantno izloženi društvenoj diskriminaciji i stigmatizaciji. Takođe, potrebno je da **mediji/urednici/kreatori medijskih sadržaja/novinari promovišu pristup zasnovan na poštovanju ljudskih prava osoba sa invaliditetom**, upravo stavljajući u prvi plan osobe sa invaliditetom, štiteći njihov integritet i dostojanstvo, **koji najviše treba da govore o sebi i za sebe**, o svojim problemima ali i mogućnostima u pogledu njihovog ravnopravnog učešća u političkom i društvenom životu zajednice. Svakako, u prilog rečenom može se navesti podatak iz istraživanja koje pokazuje da oko **35,5% ispitanika smatra da se same osobe sa invaliditetom najviše bore za ljudska prava osoba sa invaliditetom; 34,5% ispitanika** smatraju da su to organizacije osoba sa invaliditetom, dok je 28,6% odgovorilo da se za prava i zaštitu osoba sa invaliditetom najviše bore **porodice osoba sa invaliditetom. Samo 1,4% ispitanih** odgovorilo da se za prava osoba sa invaliditetom bore državne institucije.¹⁶

Napredak u oblasti poštovanja prava osoba sa invaliditetom, **naročito u praksi i sprovođenju međunarodnih standarda i nacionalnih zakonskih i strateških propisa**, ostaje ograničen, te je potrebno i dalje raditi na unaprjeđenju njihovog položaja i zaštiti od diskriminacije, kao i na podizanju svijesti građana Crne Gore u pogledu razbijanja predrasuda i inkluziji osoba sa invaliditetom u sve sfere društvenog života zajednice.

¹⁶ Istraživanje je sproveo Savez slijepih Crne Gore kroz projekat *Pravna podrška kroz savjetovanje za OSI*, od 25.09.2019. godine. Cilj istraživanja je bio da se dobiju iskreni odgovori i iskustva, mišljenja i stavovi osoba sa invaliditetom. U istraživanju je učestvovala 71 osoba.

Bibliografija

1. **Zakon o ratifikaciji UN Konvencije o pravima lica sa invaliditetom sa Opcionim protokolom** (“Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori”, br. 002/09 od 27.07.2009);
2. **Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom** (“Službeni list Crne Gore”, broj 35/2015);
3. **Zakon o medjima** (“Službeni list Crne Gore”, broj 82/2020);
4. **Zakon o nacionalnom javnom emiteru Radio i televizija Crne Gore** (“Službeni list Crne Gore”, broj 80/2020);
5. **Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore** (“Službeni list Crne Gore“, br. 79/2008, 45/2012 i 43/2016);
6. **Zakon o elektronskim medijima** (“Službeni list Crne Gore“, br. 46/2010, 40/2011 - dr. zakon, 53/2011, 6/2013, 55/2016 i 92/2017);
7. **Istraživanje o diskriminaciji OSI**; Savez slijepih Crne Gore kroz projekat Pravna podrška kroz savjetovanište za OSI, Podgorica, 2019;
8. **Istraživanje o sprovođenju Strategije za zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju jednakosti 2017 -2021 god**; UMHCG kroz projekat Umrežavanjem do boljeg rada, Podgorica, 2018;
9. **Istraživanje “Položaj lica sa invaliditetom u Crnoj Gori: identifikacija praksi i obrazaca diskriminacije”**, CEDEM u saradnji sa Centrom za antidiskriminaciju – EKVISTA, Podgorica, 2017;
10. **Inicijalni izvještaj Vlade Crne Gore o primjeni UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom**, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Podgorica, septembar 2013;
11. **Zaključna razmatranja o Inicijalnom izvještaju o sprovođenju UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom**, UN Komitet za prava osoba sa invaliditetom, Ženeva, 2017;
12. **Alternativni izvještaj o realizaciji Akcionog Plana za implementaciju Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017 – 2021. za 2017. i 2018. godinu**; UMHCG u saradnji sa Centrom za razvoj nevladinih organizacija, Podgorica, 2018;
13. **Alternativni izvještaj o sprovođenju UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom**; UMHCG u saradnji sa Koalicijom organizacija osoba sa invaliditetom, Podgorica, avgust 2017;

14. **Analiza usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom, sa preporukama za harmonizaciju,** Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Podgorica, septembar 2016;
15. **Izveštaj o radu za 2019. godinu,** Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Podgorica, 2019;
16. **Analiza položaja i zaštite od diskriminacije osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori,** Centar za demokratiju i ljudska prava, novembar 2017;
17. **Publication: Reporting on Disability – Guidelines for media (Publikacija: Izveštaj o invaliditetu – Smjernice za medije);** Jeannette Sanchez; Međunarodna organizacija rada, Kancelarija za rodni identitet, jednakost i različitost, II izdanje, Ženeva, ILO, 2015;

Ministarstvo za ljudska
i manjinska prava

CE **EM**
CENTAR ZA DEMOKRATIJU I LJUDSKA PRAVA